

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็น
พลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน
ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี*

BUDDHADHAMMA INTEGRATION FOR PROMOTING CITIZENSHIP
CONSCIENCE FOR POLITICAL PARTICIPATION
OF PEOPLE IN SURAT THANI PROVINCE

สำเร้ง ราชฉวาง, วชิรินทร์ ชาญศิลป์, สุมาลี บุญเรือง

Samrerng Ratchawang, Vacharin Chansilp, Sumalee Boonrueang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: samreungrachawang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และ 3. นำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 รูปหรือคน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณเชิงเส้นตรงแบบขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า 1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนครอบคลุม 6 ด้าน ได้แก่ การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การติดตามข่าวสาร การตรวจสอบความโปร่งใส การออกไปใช้สิทธิ การเข้าร่วมชุมนุม และการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง 2. การใช้เสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบ การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ การรับรู้ทางการเมือง ความรักความเป็นธรรม และการเคารพกฎหมาย ซึ่งสามารถทำนายแนวโน้ม

* Received March 18, 2025; Revised April 8, 2025; Accepted April 18, 2025

การมีส่วนร่วมได้ 83.1% โดยหลักสารานิยธรรมส่งผลต่อจิตสำนึกทางการเมืองถึง 92.6% และ 3. การบูรณาการหลักพุทธธรรม เช่น เมตตาการุณยธรรม วชิรธรรม และมโนกรรม ช่วยปลูกฝังความเข้าใจและจิตสำนึกพลเมือง สาธารณโภคีส่งเสริมการแบ่งปัน สีสสามัญญตาเน้นการเคารพกติกา และทิวฐิสามัญญตาสร้างความสามัคคี ทำให้การเมืองเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมทางการเมือง; จิตสำนึกความเป็นพลเมือง; หลักพุทธธรรม

Abstract

Objectives of this research were: 1. To study public political participation, 2. To examine the factors influencing political participation, and 3 To propose the Buddhadhamma integration for promoting civic conscience for political participation in Surat Thani Province. A mixed-method approach was employed, including qualitative research through in-depth interviews with 18 key informants purposefully selected. Data were analyzed using content descriptive interpretation and a focus group discussion with nine participants to validate the findings. The quantitative research was conducted using a questionnaire distributed to eligible voters in Surat Thani's seven electoral districts, totaling 830,182 individuals. The Taro Yamane formula was applied, resulting in a sample size of 400 respondents. Data was analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, and stepwise multiple regression analysis.

The findings revealed that: 1. Public political participation encompassed six key aspects: campaigning, election news engagement, election monitoring, voting, political demonstrations, and political party membership, essential mechanisms for strengthening democracy. 2. Factors influencing participation included responsible use of freedom, prioritization of public interests, awareness of rights and duties, political awareness, commitment to justice and equality, and respect for laws and regulations. These factors predicted political participation by 83.1 percent, while the principle of Saraniyadhamma influenced civic conscience by 92.6 percent. 3.

The integration of Buddhist principles, such as MettaKayaKamma; compassionate actions, Mettavacikamma, compassionate speech, and Metta manokamma, compassionate thoughts, fostered civic awareness. Sadharanabhogi, equitable resource sharing, encouraged local wisdom and cultural preservation, Silasamaññata, observance of common moral discipline, promoted adherence to legal and ethical norms, and Ditthisamaññata, harmonious views, enhanced unity and constructive political participation.

Keywords: Political Participation; Civic Political Conscience; Buddhadhamma Integration

บทนำ

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยถือว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และมีสิทธิในการกำหนดอนาคตของประเทศผ่านกระบวนการเลือกตั้ง (จิราภพ ทวีสูงส่ง, 2566) ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอย่างมีคุณภาพ จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ จิตสำนึกความเป็นพลเมือง (Civic Consciousness) ซึ่งหมายถึง ความตระหนักรู้ในบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคมการเมือง (Hoskins, 2006) การมีจิตสำนึกดังกล่าวช่วยให้ประชาชนไม่ได้มีบทบาทแค่ในวันเลือกตั้ง แต่ยังรวมถึงการติดตาม ตรวจสอบ และเสนอแนะเชิงนโยบายได้อย่างสร้างสรรค์

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศไทยโดยเฉพาะจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าประชาชนจำนวนมากยังขาดจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระดับที่เข้มแข็ง ส่งผลให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังจำกัดอยู่ในรูปแบบที่เป็นเชิงรับ เช่น การรอคอยนโยบายจากรัฐมากกว่าการผลักดันเชิงรุก ปัญหาดังกล่าวมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ การขาดความรู้ทางการเมือง และทัศนคติแบบการเมืองไม่ใช่เรื่องของเรา ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของการไม่สนใจการเลือกตั้ง การขายเสียง และความเฉยเมยต่อปัญหาสาธารณะ (ดาวนภา เกตุทอง, 2565) เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว จำเป็นต้องมีการออกแบบแนวทางที่สามารถปลูกฝังและฟื้นฟูจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของประชาชนให้มีพลัง และแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจคือ การบูรณาการหลักพุทธธรรม” เข้ากับการพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะหลักสาราณียธรรม 6 ซึ่งประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาจิกรกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโกศล สีสสามัญญตา และทิวฐิสามัญญตา (พระพรหมคุณาภรณ์

(ป.อ. ปยุตโต), 2552) หลักธรรมเหล่านี้สามารถปลูกฝังคุณลักษณะของพลเมืองที่ดี เช่น การคิดเพื่อส่วนรวม เคารพกติกา และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ซึ่งล้วนเป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่ยั่งยืน (พระครูธรรมธรบุญเที่ยง พุทธสาวิโก, 2564)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อออกแบบแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมในบริบทไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธี การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม และการวิจัยเชิงปริมาณ ที่ใช้แบบสอบถาม ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีสิทธิเลือกตั้งจาก 7 เขตเลือกตั้ง รวม 18 อำเภอ มีจำนวนประชากรทั้งหมด 830,182 คน (จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2566)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Yamane (1973) ซึ่งให้ค่าความคลาดเคลื่อนที่ระดับ 0.05 ทำให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 400 คน ที่จะถูกสุ่มเลือกมาให้เป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด โดยใช้การสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) เพื่อให้มั่นใจว่ากลุ่มตัวอย่างมีความหลากหลายและเป็นตัวแทนที่เหมาะสมของประชากรเป้าหมาย

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ซึ่งประกอบด้วย 18 คน ได้แก่ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์ นักการเมืองท้องถิ่นและระดับชาติ ผู้นำชุมชน และประชาชนที่มีส่วนร่วมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย นอกจากนี้ ยังมีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) จำนวน 9 คน เพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองเชิงลึกและสะท้อนความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายหลัก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Guide) ซึ่งได้รับการพัฒนาให้ครอบคลุมประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งออกแบบให้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับตัวแปรที่ศึกษา และส่วนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ โดยใช้มาตรวัดลิเคิร์ต 5 ระดับ (Likert Scale, 1967) แบบสอบถามผ่านการทดสอบความเชื่อถือได้ (Reliability) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) อยู่ที่ 0.935 และทดสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้รับมีคุณภาพสูงสุด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กำหนดวัน เวลา และสถานที่นัดหมายล่วงหน้า และบันทึกเสียงและจดบันทึกเพื่อความแม่นยำในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ขออนุญาตใช้สถานที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แจก และเก็บแบบสอบถามให้ครบ 100% และตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามก่อนนำไปวิเคราะห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) เชื่อมโยงข้อมูลตามกรอบแนวคิดของการวิจัย และตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากแหล่งที่มาหลายแหล่ง (Triangulation)

5.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้สถิติการหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ เพื่อนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อแสดงแนวโน้มของข้อมูล และ

การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน เพื่อตรวจสอบปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมและความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย

ผลการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า 1. ด้านการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการเลือกตั้ง ควรมีการรณรงค์อย่างทั่วถึงเพื่อเพิ่มอัตราการใช้สิทธิ 2. ด้านการติดตามข่าวสารการเลือกตั้ง ประชาชนควรให้ความสำคัญกับข้อมูลการเลือกตั้ง เพื่อใช้สิทธิอย่างถูกต้องและแสดงออกทางการเมืองภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ การตรวจสอบการเลือกตั้ง การตรวจสอบความโปร่งใสถือเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตย ประชาชนควรมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้ตัวแทนที่มีคุณภาพและมีศีลธรรม 3. ด้านการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นสิทธิและหน้าที่ของประชาชนที่ต้องเลือกตัวแทนที่เหมาะสม โดยถือเป็นเสรีภาพพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย 4. ด้านการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง-สิทธิในการแสดงออกต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย เพื่อสะท้อนความคิดเห็นของประชาชนต่อการเมือง และ 5. ด้านการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ประชาชนสามารถเข้าร่วมพรรคที่มีนโยบายสอดคล้องกับแนวคิดของตน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาการเมืองของประเทศตามหลักกฎหมาย

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สมมติฐานที่ 1 จิตสำนึกความเป็นพลเมือง อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จิตสำนึกความเป็นพลเมือง อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จิตสำนึกความเป็นพลเมือง	B	St. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (constant)	.193	.083		2.315	.021
ด้านใช้เสรีภาพความรับผิดชอบต่อสังคม	.268	.017	.418	16.072	.000
ด้านความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม	.161	.013	.286	12.481	.000
ด้านใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่	.155	.013	.286	12.250	.000
ด้านการรับรู้ทางการเมือง	.233	.018	.325	13.028	.000
ด้านรักความเป็นธรรมและความเสมอภาค	.116	.015	.164	7.686	.000
ด้านเคารพกฎหมายและกติกา	.002	.046	.005	6.052	.000

Multiple R = .193 R Square = .834 Adjusted R Square = .831 Std. Error = .181

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 1 พบว่า จิตสำนึกความเป็นพลเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ 6 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ 0.05 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้ คือ ด้านใช้เสรีภาพความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านการรับรู้ทางการเมือง ด้านความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม ด้านใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ ด้านรักความเป็นธรรมความเสมอภาค และด้านเคารพกฎหมายและกติกาตามลำดับ ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

$$\hat{y} = .193 + .268_{\text{SumF}} + .161_{\text{SumE}} + .155_{\text{SumD}} + .233_{\text{SumB}} + .166_{\text{SumC}} + .002$$

$$Z_y = (.418) Z_{\text{SumF}} + (.325) Z_{\text{SumB}} + (.286) Z_{\text{SumE}} + (.286) Z_{\text{SumD}} + (.164) Z_{\text{SumC}} + (.005) Z_{\text{SumA}}$$

สมมติฐานที่ 2 หลักสราณียธรรม 6 อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 หลักสราณียธรรม 6 อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

หลักสราณียธรรม 6	B	St. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	397	.055		7.220	.000
ด้านทฤษฎีสามัญญตา	.381	.012	.622	3.024	.000
ด้านเมตตามโนกรรม	.223	.015	.304	14.572	.000
ด้านศีลสามัญญตา	.182	.018	.202	10.180	.000
ด้านเมตตาวจีกรรม	.089	.013	.105	6.663	.000
ด้านสาธารณโภคี	.038	.011	.072	3.396	.001
ด้านเมตตากายกรรม	.031	.015	.02	2.009	.045

Multiple R เท่ากับ .963 R Square เท่ากับ .927 Adjusted R Square เท่ากับ .926 Std. Error เท่ากับ .121

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่า หลักสราณียธรรม 6 ส่งผลต่อจิตต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง 6 ด้าน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเรียงลำดับตามสมการ ดังนี้ คือ ด้านทฤษฎีสามัญญตา ด้านเมตตามโนกรรม ด้านศีลสามัญญตา ด้านเมตตาวจีกรรม ด้านสาธารณโภคี และเมตตากายกรรม พบว่าส่งผลต่อจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

$$\hat{y} = .397 + .381\text{SumFF} + .223\text{SumCC} + .182\text{SumEE} + .089\text{SumBB} + .038\text{SumDD} + .031\text{SumAA}$$

$$Z_y = (.622) Z\text{SumFF} + (.304) Z\text{SumCC} + (.202) Z\text{SumEE} + (.105) Z\text{SumBB} + (.072) Z\text{SumDD} + (.032) Z\text{SumAA}$$

3. การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า 1. ด้านเมตตาทายกรรม ดำเนินการให้ความรักความเข้าใจ การน้อมนำหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาบูรณาการด้วยการให้ประชาชนได้เข้าใจในความเมตตาทำความดีต่อกันด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับ ระเบียบวินัย 2. ด้านเมตตาจริกรรม ต้องพูดจาด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกันให้เข้าใจถึงจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ด้านเมตตาจริกรรม เป็นการส่งเสริมด้านวาจาที่ดี 3. ด้านเมตตาโมณกรรม การคิดดีทำดี มีความปรารถนาดี เพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อกัน เพื่อให้ประชาชนมองเห็นถึงความสำคัญของคำว่าจิตสำนึก โดยการนำหลักธรรม ด้านเมตตาโมณกรรม มีความปรารถนาดีต่อการพูดแต่สิ่งที่ดีงามมาบูรณาการ การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม โดยเฉพาะนักการเมืองควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน 4. ด้านสาธารณโกศ ได้ดำเนินการด้วยการแบ่งปันโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง คือช่วยส่งเสริมสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และฐานทรัพยากรผ่านระบบการเมืองมีการช่วยเหลือกันอยู่ปกติตามหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี 5. ด้านศีลสามัญญตา ได้ดำเนินการด้วยการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิ เสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวร้าวหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจของตนข่มเหงรังแกผู้อื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง มีความเคารพต่อกฎหมายระเบียบวินัย ตามหลักศีลสามัญญตา และ 6. ด้านทวิญญูสามัญญตา มีความรับผิดชอบร่วมกันนำไปสู่ความสามัคคี มีความรับผิดชอบร่วมกันนำไปสู่ความสามัคคีไม่เอาความคิดของตนเป็นใหญ่เพียงฝ่ายเดียว รู้จักเคารพความคิดเห็น หรือการตัดสินใจของผู้อื่น นับเป็นสิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการยึดหลักความคิดเห็นที่ไม่ประกอบด้วยอคติ

อภิปรายผลการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี อภิปรายได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โดยประชาชนมีบทบาทสำคัญในหลายด้าน การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ประชาชนตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ในการเลือกตั้ง หากมีการรณรงค์อย่างทั่วถึง จะช่วยเพิ่มอัตราการออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง การติดตามข่าวสารการเลือกตั้ง เป็นอีกปัจจัยที่ช่วยให้ประชาชนมีข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อใช้สิทธิอย่างมีคุณภาพ การตรวจสอบการเลือกตั้ง เป็นสิทธิของประชาชนในการร่วมกันรักษาความโปร่งใสของระบบเลือกตั้ง เพื่อให้ได้ผู้แทนที่มีคุณธรรมและความสามารถ การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องตัดสินใจเลือกตัวแทนที่ดีที่สุด การเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง ถือเป็นเสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง แต่ต้องอยู่ภายใต้กรอบกฎหมาย และสุดท้าย การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงกับการกำหนดทิศทางของประเทศ หากประชาชนตระหนักและมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในทุกด้าน จะช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาทางการเมืองอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของดาวณา เกตุทอง (2565) เรื่อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองใน 3 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมโดยตรง ติดตามข่าวสาร ใช้สิทธิเลือกตั้ง แสดงความคิดเห็นทางการเมือง เสนอแนวคิดต่อนักการเมือง และเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองโดยตรง การมีส่วนร่วมโดยอ้อม แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อโซเชียล ศึกษานโยบายของผู้สมัคร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และ 3. การมีส่วนร่วมแบบมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นมหาวิทยาลัย การควบคุมการทำงานของผู้แทนทางการเมือง การกำหนดนโยบายสาธารณะ และการพัฒนาประเทศการส่งเสริมประชาธิปไตยผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกพลเมืองในสังคมการเมืองที่ยั่งยืน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความนิยมทางการเมืองของประชาชนมีต่อพรรคการเมืองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อภิปรายได้ว่า จิตสำนึกความเป็นพลเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้ง 6 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อาจเป็นเพราะว่าประชาชนที่มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองสูง ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตน ใช้เสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบ ติดตามข่าวสารการเมือง ใส่ใจ

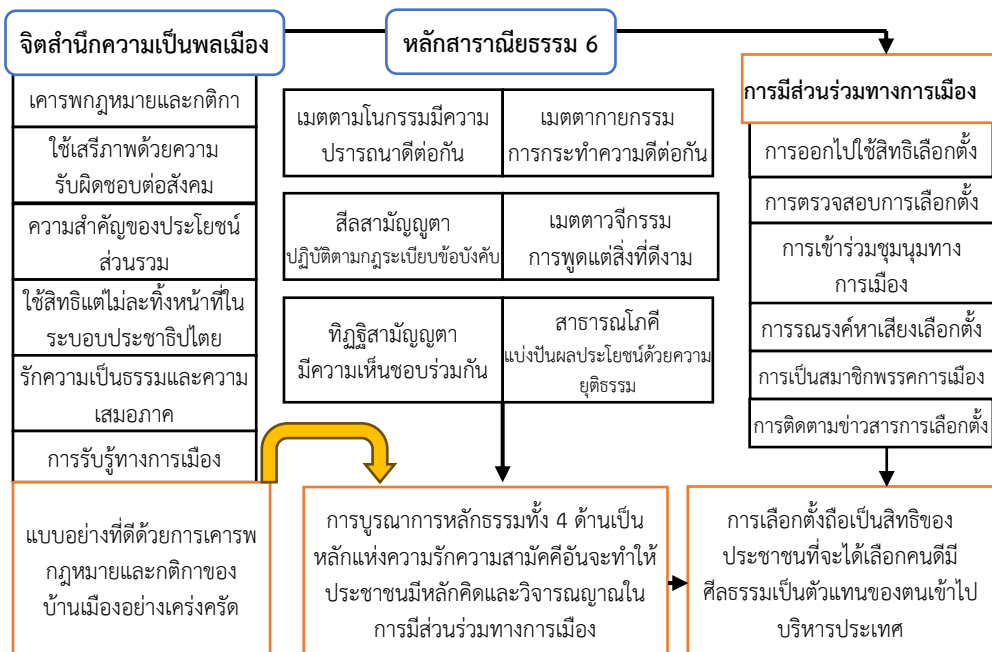

ประโยชน์ส่วนรวม เคารพกฎหมาย และยึดมั่นในความเป็นธรรม ส่งผลให้มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ นำไปสู่ประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระประเสริฐ เตชโก (2565) เรื่อง การสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการตัดสินใจใช้สิทธิเลือกตั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งคือ สภาพเศรษฐกิจและเสถียรภาพทางการเมือง หากเศรษฐกิจดี ประชาชนอยู่ดีกินดี ย่อมสะท้อนถึงการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ปัจจัยรอง ได้แก่ รูปแบบการหาเสียง นโยบายพรรค ตัวผู้สมัคร และผลงานในอดีต ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชนออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากขึ้น นอกจากนี้ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ยังช่วยระบุปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

3. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถบูรณาการหลักพุทธธรรมผ่านหลักสารานิยมธรรม 6 ประการ ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีในหลายมิติ ดังนี้ 1. เมตตาการุณยธรรม ส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และเคารพกฎระเบียบ ทำให้การเมืองมีความสงบและเป็นระบบ 2. เมตตาจักรม ช่วยให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมบรรยากาศทางการเมืองที่ดี 3. เมตตาโมกขธรรม ทำให้ประชาชนมีเจตนาที่ดีต่อกัน คิดเชิงบวก สนับสนุนการมีส่วนร่วมที่สุจริตและไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตัว 4. สาธารณโภคี ส่งเสริมการแบ่งปันและการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว 5. สีสามัญญตา ช่วยให้ประชาชนเคารพกฎหมายและสิทธิของผู้อื่น ลดปัญหาการใช้อำนาจโดยมิชอบและสร้างความยุติธรรมในเมือง และ 6. ทิฐิสามัญญตา ทำให้เกิดความสามัคคีทางการเมือง เปิดกว้างในการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และลดอคติในการตัดสินใจทางการเมืองโดยรวมแล้ว หลักพุทธธรรมช่วยปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ ลดความขัดแย้ง และทำให้ประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูธรรมธรรณบุญเที่ยง พุทธสาวิโก (2564) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองเพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ พบว่า การนำหลักสารานิยมธรรมมาใช้มีค่าเฉลี่ยในระดับสูงทุกด้าน ด้านทิฐิสามัญญตา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด แสดงถึงการเปิดกว้างทางความคิดและการเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น รองลงมาคือ สีสามัญญตา และสาธารณโภคี ที่เน้นการปฏิบัติอย่างสุจริตและการแบ่งปันข้อมูลที่ต้องการ ส่วนเมตตาการุณยธรรม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด สะท้อนว่าการกระทำที่แสดงออกถึงความเมตตายังมีข้อจำกัด

และจากผลการสัมภาษณ์ระบุว่า นักการเมืองที่มีจิตเมตตา เคารพความคิดเห็นของประชาชน สื่อสารด้วยความสุจริต และให้ข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้ มีแนวโน้มที่จะเสริมสร้างความสมานฉันท์ทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม มีองค์ประกอบสำคัญ คือ (การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง + หลักพุทธธรรม = นำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จิตสำนึกความเป็นพลเมือง 1. ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม – ประชาชนมีสิทธิแสดงออกในระบอบประชาธิปไตย แต่ต้องไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 2. การรับรู้ทางการเมือง – การตื่นรู้และเข้าใจระบบการเมืองเป็น

สิ่งสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง นักการเมืองและประชาชนต้องตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของตน 3. ความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม – การมีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์สาธารณะช่วยให้ประชาชนปฏิบัติตนอย่างรับผิดชอบ ลดผลกระทบต่อสังคมและเคารพวัฒนธรรมร่วมกัน 4. ใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ – สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่พื้นฐานของพลเมือง แต่การไปใช้สิทธิเลือกตั้งควรเกิดจากจิตสำนึกของพลเมือง มากกว่าความเป็นคนไทยเพียงอย่างเดียว 5. รักความเป็นธรรมและความเสมอภาค – ประชาชนต้องเข้าใจสิทธิ เสรีภาพ และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เปิดใจรับฟังและส่งเสริมประชาธิปไตยที่เป็นธรรม และ 6. เคารพกฎหมายและกติกากฎ – จิตสำนึกพลเมืองต้องมาพร้อมกับการปฏิบัติตามกฎหมาย นักการเมืองควรเป็นแบบอย่างที่ดี เคารพเสียงส่วนใหญ่และรับฟังเสียงส่วนน้อยโดยสรุป การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง ควรเป็นแบบอย่างที่ดีด้วยการเคารพกฎหมายและกติกากฎของบ้านเมืองอย่างเคร่งครัด รวมทั้งหลักการใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม มองเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทางการเมืองที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ มีส่วนร่วมทางการเมือง เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม ใช้เสรีภาพ

หลักสราณียธรรม 6 เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี และจิตสำนึกของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง หากถูกนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง จะช่วยให้สังคมมีความสุขและเอื้อเฟื้อต่อกัน เมตตาโมกกรรม สนับสนุนให้คิดดี ทำดี มุ่งทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ช่วยส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม เมตตาการุณยธรรม ปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา ลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความปรองดองในสังคม เมตตาวิจิตรธรรม ใช้คำพูดอย่างสร้างสรรค์ เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น และส่งเสริมการสื่อสารที่เป็นประโยชน์ต่อการเมือง สีสสามัญญตา เคารพกฎหมาย กติกา และสิทธิของผู้อื่น ปฏิบัติตามระเบียบวินัยโดยไม่ใช้อำนาจในทางที่ผิด ทิฐีสสามัญญตา เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ลตอคติ และสร้างความสามัคคีทางการเมือง สาธารณโภคี ส่งเสริมการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม มุ่งเน้นประโยชน์ของส่วนรวม โดยสรุป การนำหลักสราณียธรรม มาบูรณาการช่วยให้ประชาชนมี หลักคิดและวิจารณญาณ ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ หากนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง จะช่วยส่งเสริมความสามัคคี ความสงบสุขในสังคม และทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็งยิ่งขึ้น

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โดยประชาชนมีบทบาทสำคัญในหลายด้าน ได้แก่ การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เพื่อเลือกตัวแทนที่มีคุณธรรมเข้าสู่ระบบ

การปกครอง การตรวจสอบการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การเลือกตั้งโปร่งใส การเข้าร่วมชุมชนทางการเมือง ที่เป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการแสดงออก การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ที่ช่วยให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง เพื่อสนับสนุนนโยบายที่สอดคล้องกับแนวคิดของตน และการติดตามข่าวสารการเลือกตั้ง เพื่อให้ประชาชนใช้สิทธิอย่างมีข้อมูลและมีเหตุผล หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมจิตสำนึกของพลเมือง โดยการใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบ การรับรู้ทางการเมือง ความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม การใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ ความรักในความเป็นธรรมและความเสมอภาค และการเคารพกฎหมายและกติกาก่อนนำมาบูรณาการกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะช่วยให้ประชาชนมีจิตสำนึกพลเมืองที่เข้มแข็งโดยสรุปการส่งเสริมจิตสำนึก + หลักพุทธธรรม = การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตน ควบคู่กับการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ จะนำไปสู่การเมืองที่โปร่งใส ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และส่งเสริมให้ประเทศก้าวหน้าต่อไปอย่างมั่นคง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายผ่านคณะกรรมการการเลือกตั้งส่งเสริมการจัดกิจกรรมการรณรงค์การเลือกตั้งให้ประชาชนได้รับทราบผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่กิจกรรมสร้างความเข้าใจในทางการเมือง กิจกรรมรณรงค์เลือกตั้งอย่างสุจริตธรรม โดยไม่ซื้อสิทธิขายเสียง เป็นต้น
2. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริมอาชีพไทยของประชาชนให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้การเมืองภาคประชาชนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการของประชาธิปไตย หรือประชาธิปไตยทางตรงมากยิ่งขึ้น
3. รัฐบาลควรจัดกิจกรรมเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ และเสริมสร้างความเข้าใจในทางการเมืองให้กับเยาวชนอย่างตรงไปตรงมา และให้ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ควรประชาสัมพันธ์ข่าวสารการเลือกตั้งให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายระเบียบที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง รวมทั้งการปลูกจิตสำนึก

ความเป็นพลเมืองให้กับผู้สมัครเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั้งระดับท้องถิ่นและ ระดับชาติไม่ให้เกิดการซื้อสิทธิ์ขายเสียง และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างผู้สมัครด้วยกัน

2. คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ควรกำหนดนโยบายให้พรรคการเมือง เสนอนโยบายให้ประชาชนเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดย เน้นนโยบายที่สร้างความอยู่ดีกินดีให้กับประชาชน

3. คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ควรเสริมสร้างพลังอำนาจให้ชุมชนมี ความเข้มแข็ง โดยการปลูกฝังให้เกิดความสามัคคีขึ้นในชุมชนและส่งเสริมด้านข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้อง เพื่อไม่ให้ประชาชนตกเป็นเหยื่อของกลุ่มนักการเมือง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้ง เพื่อจะได้นำผลการวิจัย ไป วิเคราะห์ และกำหนดแนวทางในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ทั้ง ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ

2. ควรศึกษาและทำงานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่สร้างแรงจูงใจของคนรุ่นใหม่ และการ แสดง ความคิดเห็นต่อระบอบประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่ หลากหลายและมีความ ทันสมัย สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบในการสร้างจิตสำนึกของการ เลือกตั้งให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ควรศึกษาและทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เพื่อ พัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการในกระบวนการเลือกตั้ง เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็น พลเมืองที่ดีของ ประชาชนในการออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

เอกสารอ้างอิง

จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (2566). การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเป็นการทั่วไป พ.ศ.

2566. สืบค้น 25 มกราคม 2567, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>

จิราภพ ทวีสูงส่ง. (2566). ทำไม ? “เรา” ต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง ในระบอบ ประชาธิปไตย. สืบค้น 9 มกราคม 2567, จาก <https://www.thaipbs.or.th> /now/content/161

ดาวนภา เกตุทอง. (2565). การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบ ประชาธิปไตยของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในจังหวัดพิษณุโลก (ดุชนิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูธรรมธราชญ์ พุทฺธสวโก. (2564). การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองเพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ (ดุขฎิณิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระประเสริฐ เตชโก. (2565). การสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในการตัดสินใจใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ดุขฎิณิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2552). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Hoskins, B. (2006). *Draft Framework on Indicators for Active Citizenship*. Ispra: CRELL

Likert, R. (1967). *The Method of Constructing and Attitude Scale*. New York: Wiley & Son.

Yamane, T. (1973). *Statistics and introductory analysis*. (3rd ed.). New York: Harper & Row.